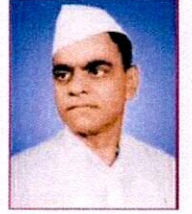

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

LIST OF STUDENTS WITH PROJECTS TITLES

PROJECT GUIDE : DR. A.S.KAWADE

YEAR – 2022 - 23

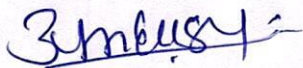
CLASS – B.A.III

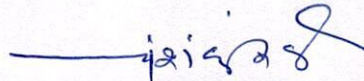
PAPER NO - XIV

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	KARPE ANKITA DAYANAND	SANT EKNATHANCHYA SAHITYACHA THODKYAT PARICHAY
2	BHISE SIMRAN VITTHAL	
3	DUDHANE RUSHIKESH DADA	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	DABHADE ANUJA SUBHASH	MADHYAYUGIN SAHITYATIL STRIYANCHE LEKHAN
2	SATPUTE SWAPNIL SANJAY	
3	CHAVAN VISHAL TANAJI	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	LAKHE TEJASHRI GULAB	MADHYAYUGIN MARATHI GRANTHSUCHI
2	MAHAGADE VISHVANATH NANDKUMAR	
3	CHAVAN DIPAK KRUSHNADEV	

SUBJECT TEACHER

HEAD OF DEPARTMENT

PRINCIPAL

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

Principal
Kisan Veer Mahavidyalaya, Wai
Tal. Wai, Dist. Satara

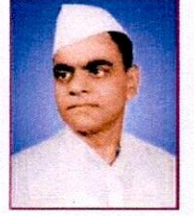

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

LIST OF STUDENTS WITH PROJECTS TITLES

PROJECT GUIDE : DR. C.S.KAMBLE

YEAR – 2022 - 23

CLASS – B.A.III

PAPER NO - XII

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	KARPE ANKITA DAYANAND	MULAKATH LEHKACHI UTTAM KAMBALE
2	BHISE SIMRAN VITTHAL	
3	DUDHANE RUSHIKESH DADA	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	DABHADE ANUJA SUBHASH	MULAKATH LEHKACHI PUNAM SASANE
2	SATPUTE SWAPNIL SANJAY	
3	CHAVAN VISHAL TANAJI	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	LAKHE TEJASHRI GULAB	MULAKATH LEHKACHI SUSHILKUMAR SHINDE
2	MAHAGADE VISHVANATH NANDKUMAR	
3	CHAVAN DIPAK KRUSHNADEV	

SUBJECT TEACHER

HEAD OF DEPARTMENT

PRINCIPAL

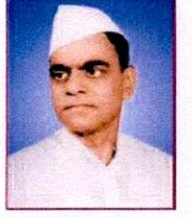
प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

Principal
Kisan Veer Mahavidyalaya, Wai
Tal. Wai, Dist. Satara

Janata Shikshan Sanstha's
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
DEPARTMENT OF MARATHI

LIST OF STUDENTS WITH PROJECTS TITLES

PROJECT GUIDE : DR. S. G. THORAT

YEAR – 2022 - 23

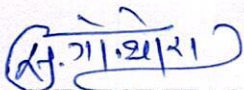
CLASS – B.A.III

PAPER NO - XV

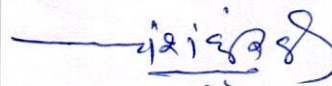
SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	KARPE ANKITA DAYANAND	MUDRIT SHODHASN
2	BHISE SIMRAN VITTHAL	
3	DUDHANE RUSHIKESH DADA	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	DABHADE ANUJA SUBHASH	ANUWAD
2	SATPUTE SWAPNIL SANJAY	
3	CHAVAN VISHAL TANAJI	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	LAKHE TEJASHRI GULAB	MARATHI TANKLEKHAN
2	MAHAGADE VISHVANATH NANDKUMAR	
3	CHAVAN DIPAK KRUSHNADEV	

SUBJECT TEACHER

HEAD OF DEPARTMENT

PRINCIPAL

Kisan Veer Mahavidyalaya, Wai
Tal. Wai, Dist. Satara

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

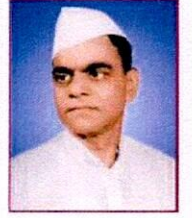

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

LIST OF STUDENTS WITH PROJECTS TITLES

PROJECT GUIDE : DR. D.J.NIMBALKAR

YEAR – 2022 - 23

CLASS – B.A.III

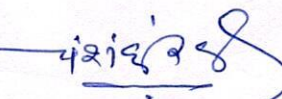
PAPER NO - XVI

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	KARPE ANKITA DAYANAND	AVDALELI MANAS' VYANKETESH MADGULKAR YANCHYA KATHANCHE PARIKSHAN
2	BHISE SIMRAN VITTHAL	
3	DUDHANE RUSHIKESH DADA	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	DABHADE ANUJA SUBHASH	'ASHI MANE ASE NAMUNE' YA PUSTAKACHE PARIKSHAN
2	SATPUTE SWAPNIL SANJAY	
3	CHAVAN VISHAL TANAJI	

SR.NO	NAME OF STUDENT	NAME OF PROJECT
1	LAKHE TEJASHRI GULAB	'MULKHAVEGALI MANAS' WADMAYIN PARIKSHAN
2	MAHAGADE VISHVANATH NANDKUMAR	
3	CHAVAN DIPAK KRUSHNADEV	

SUBJECT TEACHER

HEAD OF DEPARTMENT

PRINCIPAL

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

Principal
Kisan Veer Mahavidyalaya, Wai
Tal. Wai, Dist. Satara

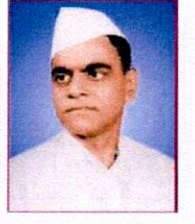

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १४ (मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास) साठी...

- १) कु. करपे अंकिता दयानंद
- २) कु. भिसे सिमरन विठ्ठल
- ३) श्री. दुधाने ऋषिकेश दादा

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. अमोल कवडे सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'संत एकनाथांच्या साहित्याचा थोडक्यात परिचय' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

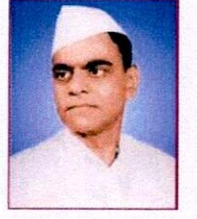

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

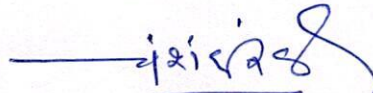
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १४ (मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास) साठी...

- १) कु. दाभाडे अनुजा सुभाष
- २) श्री. चव्हाण विशाल तानाजी
- ३) श्री. सातपुते स्वप्निल संजय

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. अमोल कवडे सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मध्ययुगीन साहित्यातील स्त्रियांचे लेखन' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

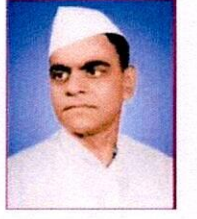

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

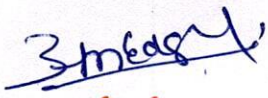

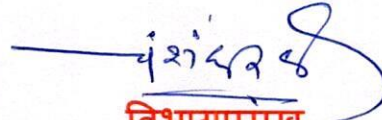
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १४ (मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास) साठी...

- १) कु. लाखे तेजश्री गुलाब
- २) श्री. महांगडे विश्वनाथ नंदकुमार
- ३) श्री. चव्हाण दीपक कृष्णदेव

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. अमोल कवडे सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मध्ययुगीन मराठी ग्रंथसूची' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्राचार्य

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

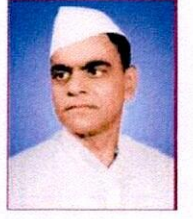

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

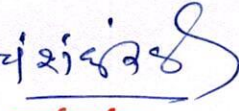

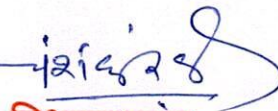
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १२ (साहित्यविचार) साठी...

- १) कु. करपे अंकिता दयानंद
- २) कु. भिसे सिमरन विठ्ठल
- ३) श्री. दुधाने ऋषिकेश दादा

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. चंद्रकांत कांबळे, विभागप्रमुख, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मुलाखत लेखन - उत्तम कांबळे' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

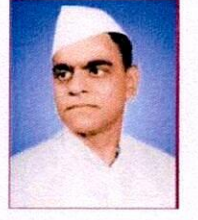

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

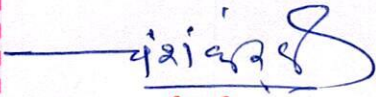

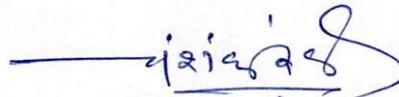
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १२ (साहित्यविचार) साठी...

- १) कु. दाभाडे अनुजा सुभाष
- २) श्री. चव्हाण विशाल तानाजी
- ३) श्री. सातपुते स्वप्निल संजय

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. चंद्रकांत कांबळे, विभागप्रमुख, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मुलाखत लेखन - पूनम ससाणे' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

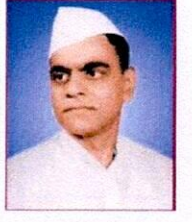

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

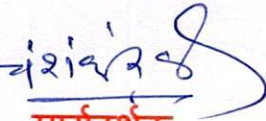

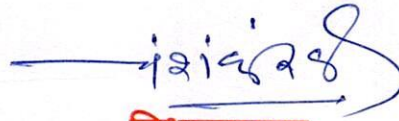
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १२ (साहित्यविचार) साठी...

- १) कु. लाखे तेजश्री गुलाब
- २) श्री. महांगडे विश्वनाथ नंदकुमार
- ३) श्री. चव्हाण दीपक कृष्णदेव

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. चंद्रकांत कांबळे, विभागप्रमुख, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मुलाखत लेखन - सुशीलकुमार शिंदे' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

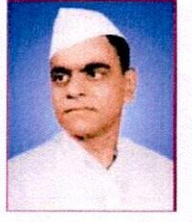

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

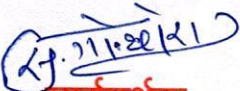

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १५ (मराठी भाषा व अर्थाजनाच्या संधी) साठी...

- १) कु. करपे अंकिता दयानंद
- २) कु. भिसे सिमरन विठ्ठल
- ३) श्री. दुधाने ऋषिकेश दादा

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. संग्राम थोरात सहयोगी प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मुद्रित शोधन' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

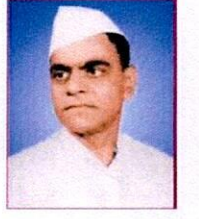

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

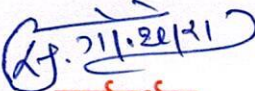

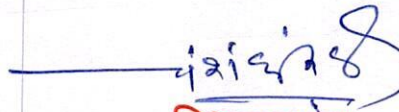
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १५ (मराठी भाषा व अर्थाजनाच्या संधी) साठी...

- १) कु. लाखे तेजश्री गुलाब
- २) श्री. महांगडे विश्वनाथ नंदकुमार
- ३) श्री. चव्हाण दीपक कृष्णदेव

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. संग्राम थोरात सहयोगी प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मराठी टंकलेखन' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्राचार्य

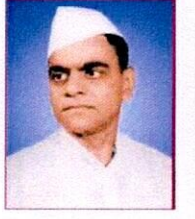
प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

Janata Shikshan Sanstha's
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
DEPARTMENT OF MARATHI

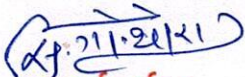

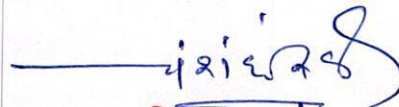
प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १५ (मराठी भाषा व अर्थाजनाच्या संधी) साठी...

- १) कु. दाभाडे अनुजा सुभाष
- २) श्री. चव्हाण विशाल तानाजी
- ३) श्री. सातपुते स्वप्निल संजय

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. संग्राम थोरात सहयोगी प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'अनुवाद' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

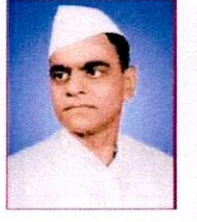

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १६ (विविध प्रवाहांचा अभ्यास) साठी...

- १) कु. दाभाडे अनुजा सुभाष
- २) श्री. चव्हाण विशाल तानाजी
- ३) श्री. सातपुते स्वप्निल संजय

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. धनंजय निंबाळकर सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'अशी मने असे नमुने' या पुस्तकाचे परीक्षण' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

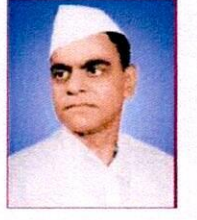

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १६ (विविध प्रवाहांचा अभ्यास) साठी...

- १) कु. करपे अंकिता दयानंद
- २) कु. भिसे सिमरन विठ्ठल
- ३) श्री. दुधाने ऋषिकेश दादा

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. धनंजय निंबाळकर सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'व्यंकटेश माडगुळकर यांच्या कथांचे परीक्षण' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

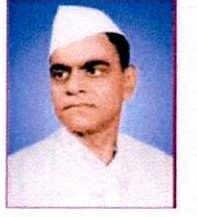

Janata Shikshan Sanstha's

KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI

DEPARTMENT OF MARATHI

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०२२ - २३ शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी अभ्यासपत्रिका क्रमांक - १६ (विविध प्रवाहांचा अभ्यास) साठी...

- १) कु. लाखे तेजश्री गुलाब
- २) श्री. महांगडे विश्वनाथ नंदकुमार
- ३) श्री. चव्हाण दीपक कृष्णदेव

या विद्यार्थ्यांनी डॉ. धनंजय निंबाळकर सहायक प्राध्यापक, मराठी विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'मुलखावेगळी माणसं' या विषयावर संयुक्तपणे गट-प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

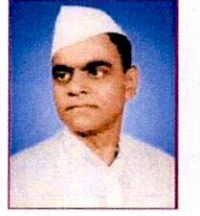
प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

जनता शिक्षण संस्था,
किसन वीर महाविद्यालय, वाई
मराठी विभाग

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत बी.ए. भाग तीनच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी सादर करण्यात
आलेला गटप्रकल्प

विषय - मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

गटप्रकल्पाचे नाव - संत एकनाथांच्या साहित्याचा थोडक्यात परिचय

गटप्रकल्पातील सहभागी विद्यार्थी

अ.नं	विद्यार्थ्यांचे नाव	स्वाक्षरी
१	करपे अंकिता दयानंद	
२	भिसे सिमरन विठ्ठल	
३	दुधाने ऋषिकेश दादा	

मार्गदर्शक

डॉ. अमोल सुभाष कवडे

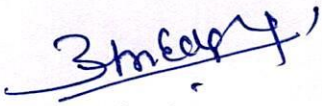
वर्ष

२०२२ - २३

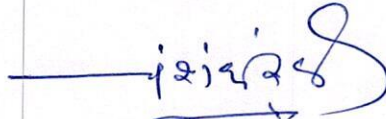

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, जनता शिक्षण संस्था, किसन वीर महाविद्यालय वाई बी.ए. भाग तीन मधील मराठी या विषयाचे विद्यार्थी श्री. करपे अंकिता दयानंद, कु. भिसे सिमरन विठ्ठल, श्री. दुधाने ऋषिकेश दादा यांनी 'मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास' या पेपरच्या अंतर्गत मूल्यमापनासाठी 'संत एकनाथांच्या साहित्याचा थोडक्यात परिचय' या विषयावर डॉ. अमोल सुभाष कवडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली गटप्रकल्प पूर्ण केला आहे.

मार्गदर्शक

विभागप्रमुख

प्रा. डॉ. चंद्रकांत शं. कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख
किसन वीर महाविद्यालय, वाई, जि. सातारा

प्राचार्य

PRINCIPAL
KISAN VEER MAHAVIDYALAYA, WAI
Tal. Wai, Dist. Satara

अनुक्रमणिका

अ.न	घटक	पृष्ठ क्रमांक
१	उद्दिष्टे	१
२	गृहीतके	१
३	विषयविवेचन	२
४	निष्कर्ष	६
५	संदर्भ	६

उद्दिष्टे :

- १) एकनाथांच्या वाङ्मयाचा स्थूल परिचय करून घेणे.
- २) एकनाथांच्या वाङ्मयाचे विशेष अभ्यासणे.
- ३) लोकशिक्षक या नात्याने एकनाथांच्या कार्याचे मूल्यमापन करणे.
- ४) संत एकनाथांच्या वाङ्मयाचा कालिक अभ्यास करणे.
- ५) मध्ययुगीन साहित्यातील एकनाथांचे महत्व अधोरेखित करणे.

गृहीतके :

- १) मध्ययुगीन कालखंडातील संत एकनाथ हे महत्वाचे संत आहेत.
- २) संत एकनाथ यांनी वेगवेगळ्या प्रकारात साहित्य लेखन केले आहे.
- ३) संत एकनाथ यांच्या साहित्यावर यापूर्वी गटप्रकल्प झालेला नाही.

प्रास्ताविक :

मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयातील प्रमुख संत कवींमधील एक कवी म्हणजे संत एकनाथ, त्यांच्याविषयी संत बहिणाबाई यांनी 'जनार्दन एकनाथ | खांब दिला भागवत' असा गौरव केला आहे, हा उल्लेख संत एकनाथ यांचे मध्ययुगीन वाङ्मयातील स्थान अधोरेखित करणारा आहे. कोणतीही थोर व्यक्ती ही काळाचे आपत्य असते. तत्कालीन परिस्थितीचा आढावा घेत असता, त्या काळातील विविध संस्कार आणि परिस्थिती यांचा परिणाम त्या व्यक्तीच्या जडणघडणीत झालेला दिसून येतो. त्यातून तिचे व्यक्तिमत्व फुलत गेलेले दिसते. तत्कालीन वाङ्मयीन परिस्थिती कमालीची विसंगत होती. धर्मधिष्टीत वाङ्मयाने शूद्रांना मोक्षप्राप्तीपासून दूर ठेवले होते. धर्मग्रंथांच्या पठनापासून अलिप्त ठेवले होते. धर्मग्रंथावर एकाच समाजाची मक्तेदारी राहिली होती. तत्कालीन उच्चवर्गाचे आचरण धर्मतत्वांची विसंगत होते, राजसत्तेचे ते पाईक झाले होते, बहुजनवर्गाला भौतिक प्रगतीपासून वंचित ठेवले होते. त्यामुळे महाराष्ट्राचे खूप मोठे नुकसान झाले होते. या पार्श्वभूमीवर उदारमतवादी विचारांची गरज होती. ती गरज एकनाथांच्या कार्यकर्तृत्वाने पूर्ण झाली. त्याच अनुषंगाने प्रस्तुत गटप्रकल्पात एकनाथांच्या साहित्याचा थोडक्यात आढावा घेणार आहोत.

संत एकनाथांच्या थोडक्यात परिचय :

एकनाथांनी आपल्या जीवनकार्याविषयी मौन बाळगलेले दिसून येते. शके १६७२ मध्ये केशवस्वामींनी देवगडावर लिहिलेले पहिले चरित्र मानले जाते. शिवाय महिपतीबुवा यांनी आपल्या 'भक्तिविजय' आणि 'भक्तलीलामृत' या ग्रंथात त्यांचे चरित्र लिहिले आहे. त्यानंतर श्रीकृष्णदास जगदानंद यांनीही 'प्रतिष्ठान चरित्र' लिहिले आहे. या सर्व ग्रंथातून एकनाथांच्या जीवनकार्यावर स्थूलमानाने प्रकाश पडलेला दिसून येतो.

एकनाथांचा जन्म संत भानुदासांच्या कुळात शके १४५५ मध्ये म्हणजे इ.स. १५३३ मध्ये झाला. ते संत भानुदास यांचे पणतू होते. त्यांच्या आईचे नाव रुक्मिणी तर वडिलांचे नाव सुर्यनारायण होते. आई - वडिलांच्या निधनानंतर त्यांचे संगोपन आजोबा चक्रपाणी यांनी केले. त्यांची परंपरा ही भानुदास - चक्रपाणी - सुर्यनारायण - एकनाथ अशी सांगता येईल. मुंज झाल्यावर ते देवगिरी किल्यावर जनार्दनस्वामींच्या भेटीला गेले आणि तेथेच त्यांच्या सहवासात ज्ञानेश्वरी आणि अमृतानुभव या ग्रंथांचे अध्ययन केले. श्री जनार्दनस्वामी यांनी त्यांना ज्ञानेश्वरीतील शिकवण आणि विठ्ठलोपासना यावर भर द्यावा असे सांगितले.

कालांतराने त्यांचा विवाह गिरीजा नामक स्त्रीशी झाला. पुढे त्यांना हरिपंडित नावाचा मुलगा आणि गोदा व गंगा नावाच्या मुली झाल्या. त्यांच्या दैनंदिन जीवनात भजन, पूजा, पुराणपठन, संध्यावंदन, हरिकीर्तन यांचा समावेश होता. एकनाथांनी लोकजागरानासाठी मराठी भाषेचा वापर केला. लौकिक आणि पारलौकिक जीवन अत्यंत कृतार्थाने जगल्यानंतर फाल्गुन वाद्य षष्ठी शके १५२१ (इ.स. १५९९) मध्ये पैठण क्षेत्री त्यांचे देहावसान झाले.

एकनाथांची साहित्यसंपदा :

एकनाथांच्या लेखनकार्याचे चार प्रकारात वर्गीकरण करता येते. सर्वप्रथम त्यांनी ज्ञानेश्वरीची शुद्ध स्वरूपाची संशोधित प्रत तयार करून जनमानसासमोर आणली. सर्वसामान्य लोकांना चरित्रकथांची गोडी लागावी म्हणून त्यांनी विविध आख्यानकाव्ये लिहिली. त्यामध्ये चतुःश्लोकी भागवत, एकनाथी भागवत, भावार्थ रामायण, रुक्मिणी स्वयंवर, हस्तमलकटीका, शुकाष्टकटीका, आत्मबोध, चिरंजीवपद, आनंदलहरी, अनुभवानंद, मुद्राविलास, लघुगीता, यासारखी लहान प्रकरणे आणि अध्यात्मिक प्रकरणे, संतचरित्रे, गौळणी, आरत्या, अर्जदस्त प्रकरण इत्यादी प्रकारचे लेखनकार्य केले. तिसरी महत्वाची बाब म्हणजे त्यांनी जवळपास चार हजार इतकी अभंगरचना लिहिली आणि चौथी महत्वाची बाब म्हणजे विनोदी स्वरूपाची भारुडे आणि गौळणी असे विपुल स्वरूपाचे लेखन एकनाथांच्या नावावर आहे. त्यांच्या काही लेखनकार्याच्या थोडक्यात परिचय आपण या गटप्रकल्पात करणार आहोत.

चतुःश्लोकी भागवत :

एकनाथांनी आपल्या लेखनकार्याची सुरुवात ज्या ग्रंथाने केली तो ग्रंथ म्हणजे 'चतुःश्लोकी भागवत' जनार्दनस्वामी यांच्याकडे शिक्षण घेतल्यानंतर त्यांनी गुरुसमवेत तीर्थयात्रेला सुरुवात केली. प्रवासात त्यांना चंद्रभट नावाच्या व्यक्तीकडे मुक्काम करण्याचा योग आला. त्या कालावधीत चंद्रभटाने ज्या पद्धतीने 'चतुःश्लोकी भागवत' यावर निरूपण केले. ते निरूपण जनार्दनस्वामी यांना खूप भावले. त्यानंतर त्यांनी एकनाथांना या ग्रंथावर भाष्य करण्याची आज्ञा केली. गुरूच्या आज्ञेचे पालन करीत एकनाथांनी वयाच्या बाविसाव्या वर्षी त्रंबकेश्वर या ठिकाणी 'चतुःश्लोकी भागवत' या ग्रंथाची रचना केली.

गुरूच्या आज्ञेने एकनाथांनी या ग्रंथाची रचना केलेली आहे. त्यात त्यांनी गुरुमहिमा वर्णन केलेला आहे. स्वतःला मिळालेल्या सर्व ज्ञानाचे श्रेय आपले गुरु जनार्दनस्वामी यांना देतात.

ग्रंथाच्या सुरुवातीला त्यांनी परंपरेप्रमाणे गणेशा आणि शारदेला वंदन केले आहे. त्यांनी या ग्रंथात भागवतापेक्षा गुरूला जास्त महत्व दिलेले दिसून येते. ब्रम्हदेवालाही गुरुकृपेने साक्षात्कार होतो त्यामुळे परमेश्वरापेक्षा गुरुचे महत्व अधिक असते असे आग्रही मत ते नोंदवितात. मोहमायेतून सुटायचे असेल तर नित्यनेमाने गुरुभजन करावे, आपल्याला मिळालेल्या यशाचे सारे श्रेय ते गुरूला देतात. गुरु म्हणजे साधकाला परमेश्वरापर्यंत घेवून जाणारे माध्यम आहे. गुरूकडे जी दृष्टी असते ती अन्य कोणाकडेही नसते त्यामुळे गुरुचे स्थान हे निर्विवाद असते असे ते म्हणतात. प्रस्तुत ग्रंथात त्यांनी वेळोवेळी गुरुमहात्म्य सांगण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

एकदशस्कंधटीका (एकनाथी भागवत) :

एकनाथांच्या लेखनकार्यातील सर्वात महत्वाचा ग्रंथ म्हणजे 'एकदशस्कंधटीका' हा होय. या ग्रंथातून एकनाथांचे तत्वज्ञान आणि विचार प्रकट झालेले पहावयास मिळतात. हा टीकाग्रंथ असून 'एकनाथी भागवत' किंवा 'नाथभागवत' या नावानेही प्रसिद्ध झालेला आहे. जनार्दनस्वामी यांच्याकडून दत्तसंप्रदायाचा वारसा आला असला तरी कालांतराने त्यांचा संबंध एकदशस्कंधाशी जडला आणि त्यातून हा टीकाग्रंथ शब्दबद्ध झालेला दिसून येतो.

एकनाथांनी आपली एकदशस्कंधटीका ही सरळपणे भागवतातील श्लोकावर लिहिली आहे. त्यात सुबोधपणे श्लोकांचा अर्थ स्पष्ट केलेला आहे. काही वेळा भागवताच्या इतर संदर्भाचाही विवेचनासाठी आधार घेतलेला आहे. ग्रंथाच्या अखेरीस आपण कोणकोणते विषय हाताळले आहेत, हे त्यांनी रूपकाच्या आधारे सांगितले आहे, प्रत्येक अध्यायाच्या उपसंहारात पुढील अध्यायातील विषय सांगितलेला आहे. जेणेकरून श्रोत्यांनी आपले अवधान टिकवून ठेवावे.

या ग्रंथात विविध विषय हाताळल्याने त्याचा एकरूप असा परिणाम होत नाही. मूळ भागवतापेक्षा हा ग्रंथ विस्ताराने मोठा झालेला आहे. त्यामुळे त्यात विस्कळीतपणा जाणवतो. मूळ भागवतात नसणारे अनेक विषय एकनाथांनी यामध्ये हाताळले आहेत. अद्वैत, भक्ती आणि श्रीकृष्णलीला यांचे विस्ताराने वर्णन केले आहे. त्यामुळे पाल्हाळीकपणाचा दोष या ग्रंथाला लागतो. असे असले तरी एक महत्वपूर्ण ग्रंथ म्हणून या ग्रंथाचे नाव घ्यावे लागते.

भावार्थ रामायण :

एकनाथाच्या आयुष्यातील शेवटची रचना म्हणजे 'भावार्थ रामायण' हा ग्रंथ होय. या सप्तकंडात्क ग्रंथात सुमारे चाळीस हजार ओव्या आहेत. सहाव्या कांडातील ४८ अध्याय आणि सातवे कांड हा सारा कथाभाग नाथांचा एकनिष्ठ शिष्य गावाबा याने लिहून पूर्ण केला आहे. गुरूशी एकरूप होऊन त्यांची कथा बेमालूम सांधा जुळवून पूर्ण करणारा गावाबासारखा शिष्य लाभल्यामुळे भावार्थ रामायण हा ग्रंथ पूर्णत्वास गेला.

या ग्रंथाचे स्वरूप एखाद्या पुराणासारखे असलेले जाणवते. एकनाथांच्या या ग्रंथावर आनंदरामायण, अध्यात्मरामायण, हनुमान्नटक, योगवसिष्ठ इत्यादी ग्रंथांचा प्रभाव असलेला जाणवतो. भावार्थ रामायण या ग्रंथात तत्कालीन परिस्थितीचे प्रतिबिंब पडलेले दिसून येत. अत्यंत रसाळ आणि सुबोध पातळीवर त्यांनी रामायणात रंग भरण्याचा यशस्वी प्रयत्न केलेला दिसून येतो. एकूणच एकनाथांच्या 'भावार्थ रामायण' ने समाजव्यवस्थेवर नवीन आदर्श निर्माण करून तत्कालीन युगाचे प्रातिनिधिक दर्शन घडविले आहे असे म्हणता येईल.

भारुड :

एकनाथांनी अत्यंत लोकप्रिय केलेला रचनाप्रकार म्हणजे भारुड होय. तत्कालीन परिस्थितीचा विचार करता जनसामान्यांचे प्रबोधन करित करित अध्यात्मिक विचार बिंबविण्यासाठी या रचनाप्रकारचा त्यांनी स्वीकार केला. मराठीमध्ये तेराव्या शतकापासून हा रचनाप्रकार उपलब्ध असला तरी हा रचनाप्रकार सर्वाधिक प्रमाणात आणण्याचे व प्रसिद्धीच्या शिखरावर पोहचविण्याचे कार्य मात्र एकनाथांनी केलेले दिसून येते.

भारुड हा मनोरंजन कलाप्रकार असला तरी एकनाथांची भारुडे मात्र मनोरंजनासाठी नव्हती. एकनाथांना बहुजन समाजाला भक्तीमार्गाकडे न्यायचे होते. अज्ञानी समाजाला शहाणे करून सोडण्यासाठी त्यांनी भारुड रचनेला प्राधान्य दिले. विनोद आणि मिस्कीलता हा एकनाथांच्या भारुडांचा स्थायीभाव आहे. त्यांच्या भारुडातील 'बाई मी भोळी गं, भोळी गं' म्हणणारी स्त्री आठ दिवसाला पुरणपोळी खाणारी आहे. त्यांच्या प्रत्येक भारुडाच्या शेवटी उपदेश करण्यात आलेला आहे.

गौळणी :

एकनाथांनी जशी भारुडे लिहिली तशा गौळणीदेखील लिहिल्या आहेत. नाथांच्या स्फुटरचणेमध्ये गौळणींचा समावेश करण्यात येतो. त्यांच्या गौळणी आजही जनसामान्यांच्या

ओठावर खिळलेल्या दिसतात. 'कशी जाऊ मी वृंदावना', वारियाने कुंडल हाले', 'नको वाजवू कान्हा मुरली' यासारख्या गौळणी त्यांच्या लयबद्ध रचनेमुळे जनमानसात आणि वाचकात आजही प्रसिद्ध आहेत. सर्वच गौळणीमधून एकनाथांनी भक्तीची एकात्मता आणि एकसंधता निर्देशित केली आहे. श्रीकृष्णाचे वर्णन करताना एकनाथ कुठेही थकताना दिसत नाहीत.

कृष्णाच्या बाललीला, कृष्णाच्या लहानपणीचे विविध प्रसंग, या सर्वांमधून त्यांनी अध्यात्माची आणि परमार्थाची शिकवण दिलेली आहे.

समारोप :

एकनाथांच्या लेखनाचा आढावा घेतला की, आपल्याला त्यांचे वाङ्मयेतिहासातील स्थान किती महत्वाचे आहे हे सहजपणे लक्षात येते. त्यांनी हाताळलेले वाङ्मयप्रकार, विविध विषय ते तत्कालीन परिस्थितीमध्ये किती गरजेचे होते हे लक्षात येते. त्यांनी घेतलेली मराठीविषयीची भाषिक भूमिका हीदेखील किती महत्वाची आहे हे दिसून येते. त्यांच्या वाङ्मयलेखनाचा हेतू हा नेहमीच लोककल्याण असलेला दिसून येतो. त्यामुळेच त्यांना लोकशिक्षक वा लोकनाथ असेही म्हटले जाते.

निष्कर्ष :

- १) तत्कालीन कालखंडाचे विविध पडसाद एकनाथांच्या साहित्यात दिसून येतात.
- २) त्यांच्या लेखनातून प्रपंच आणि परमार्थ यांचा समन्वय झालेला दिसून येतो.
- ३) एकनाथांनी त्यांच्या साहित्यातून बहुजनवर्गापर्यंत अध्यात्माची बीजे पोहचवली.
- ४) एकनाथांनी आपल्या लेखनातून मराठी भाषेबद्दल नितांत आदर व्यक्त केला.
- ५) एकनाथांची लेखनभूमिका साम्यवादी असल्याचे दिसून येते.

संदर्भ :

- १) नसिराबादकर. ल.रा., प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
- २) पांगारकर. ल. रा., प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १ ते ३, महाराष्ट्र साहित्य परिषद पुणे.
- ३) फाटक. न. र., श्री एकनाथ दर्शन आणि कार्य, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई.
- ४) तुळपुळे. शं. गो., मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, महाराष्ट्र साहित्य परिषद पुणे.